

Omzien

Dank bij aanbieding boek Aukje van Roessel

17 oktober 2025

mr. J.J.A.M. van Gennip

1. *Executeur*

Eenenzestig jaar geleden kreeg ik een telefoontje van de toenmalige bestuurder van het Centraal Missie Commissariaat of ik daar directeur wilde worden. Dat CMC behartigde de belangen van liefst 9000 missionarissen, een vakbond eigenlijk. Daarmee was het onderdeel van het toen nog machtige Rijke Roomse Leven. Het was het Grote Missie-uur en of ik maar wilde zorgen dat er nog een kwartiertje of zo bijkwam.

Nee dus.

in december 1989 vroeg Rob van de Beeten me of ik de verantwoordelijkheid voor het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA zou willen overnemen.

En al eerder was ik automatisch het werk van de internationale samenwerking ingegleden en was ik door Rob van Schaik gevraagd om plaatsvervangend directeur-generaal te worden voor de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking.

Drie verschillende terreinen, die ongevraagd op mijn pad kwamen, maar die gemeen hadden dat ze in een diepe overgangscrisis verkeerden of daar mee te maken zouden krijgen.

De Kerk gaat uit, schreef Michel van der Plas, en die uittocht is tot op de dag van vandaag doorgegaan.

Het CDA klapte vijf jaar na 1989 voor de eerste keer in elkaar.

Van de ereloge van de ontwikkelingssamenwerking waar we in 2000 nog in zaten, daalden we in 2010 de trap naar beneden af, naar de bezemschuur.

Leuk leventje, zult u denken, die afbraak van het kerkelijk erfgoed, dat verval van die christelijk-sociale beweging en de christelijke politiek, en die terugkeer tot het eigenbelang die we in de afgelopen jaren zagen, en tot 'eigen volk eerst'. Als dit de balans van jouw leven is....

Als je de deuren van de kerken alleen maar ziet sluiten, het aantal missionarissen tot ongeveer nul ziet reduceren, de christelijk-sociale zuil omvallen en de ontwikkelingshulp als sluitpost moet gaan zien. Rood onder de streep van je leven!

Maar is er ook niet een andere realiteit? Als we ons eens zouden vasthouden aan dat woord van de vorige Paus, dat we niet in een tijdperk van verandering leven maar in een verandering van tijdperk. Langzamerhand hebben we moeten leren, dat we niet koste wat kost moeten bestendigen van wat ooit goed was en dat het opbergen, het uitstellen nooit het beste antwoord is op crises en verandering.

Als die andere tekenen van de tijd zich aandienen is vernieuwen de beste oplossing. Sommigen zeggen, dat dan constructieve destructie het gebod van het uur is, constructieve destructie van het oude, niet meer omzien naar vroeger.

Wel "omzien" moet de titel van dat boek over jou worden, zei de auteur Aukje van Roessel tijdens één van onze wekelijkse interviewsessies.

Omzien? Ik schrok. Wist ze dan niet met haar fijne neus voor mijn speeches dat één van mijn favoriete thema's was: doe wel en zie níet om. Of was haar misschien ingefluisterd dat omzien als motto ook wel zou kunnen betekenen mij op een elegante manier eindelijk eens een punt te laten zetten achter mijn voortdurende bemoeizucht met de gang van zaken bij ons Socires.

Nee, zei ze, het gaat ook om omzien naar je medemensen, naar de noden van vandaag.

En inderdaad, omzien naar die beroofde en gewonde medetochtgenoot die langs de weg ligt en die niet gered wordt door de priester of leviet, de vertegenwoordigers van bepaalde instituties of bureaucratieën, maar die wel opgetild wordt door die maar half gelovige Samaritaan, iemand, die er toch niet helemaal bij hoort.

Toen dacht ik, dat omzien kan ook iets positiefs hebben, niet die destructie, dat kappen en alleen vernieuwen. Is het ook niet: alles onderzoeken en het goede behouden?

Het bracht me terug in 1965 bij die vraag om de belangenbehartiger van die missionarissen te worden. Wijze religieuzen, wijzer en hoopvol, zeiden tegen me: Jos, niet die bestending, dat vasthouden moet je willen, maar de erkenning dat het Grote Missie-uur, dat Rijke Roomse Leven voorbij is, dat die zuil wankelt en zal gaan vallen. Doorslaggevend is dan of alles wat is opgebouwd en opgespaard, of dat alles verdampt en verdwijnt of dat je het echt waardevol kunt herinvesteren, recyclen en daardoor juist tot wasdom brengen.

In dit geval ging het erom jonge kerken en geloofsgemeenschappen de kans te geven in autonomie het werk over te nemen en de oude werkers, die 9000 missionarissen, in waardigheid hun taak te laten afmaken of te laten rusten.

Executeur-testamentair zijn, noemen ze dat. Ik mocht de rest van mijn leven en op de andere domeinen dikwijls ervaren dat dat minstens even belangrijk is als pionierschap en opbouw.

2. De tekenen van de tijd

Die drie domeinen waarin ik in mijn leven verzeild ben geraakt waren allemaal in verandering: de wereld van geloof, kerk en levensbeschouwing; die van de christelijk-sociale christendemocratische beweging; en die van de internationale samenwerking. Alle drie vroegen ze om acceptatie van de verandering, soms zelfs van kennelijke neergang, die onvermijdelijke neergang, verandering van tijdperk zoals zich die op deze domeinen ook en misschien wel het meest uitdrukte.

Frank van den Heuvel, zoveel jaar bestuurslid en vicevoorzitter van Socires, drong er al tien jaar geleden bij mij op aan dat ik mijn levensgeschiedenis op schrift zou zetten. Maar had ik dat toen gedaan, dan zou er misschien toch een heel ander verhaal zijn gekomen dan nu. Toen vooral die neergang, dát leek het bepalende.

Maar ik denk dat het beeld nu genuanceerder wordt, es beweegt sich etwas. Ook en juist in die drie domeinen. En daardoor hoeft die erfenis, die belangrijke erfenis van dat enthousiaste Nederlandse katholicisme, van die krachtige het hele land meebouwende zuil, van een natie in de ereloge van de internationale solidariteit, dat beeld hoeft niet echt te verdampen. We kunnen ook iets anders zien dan een afgebroken, leeg en woest achterland. Er ligt een erfenis op deze terreinen. Maar die had en heeft wel executeurschap nodig, en goed beheer, overdragen, het perspectief zien en zin geven. Misschien tastend, zoekend in het donker nog, zoekend ook aan wie we die erfenis kunnen overdragen. Er lijkt iets aan de hand te zijn.

Allereerst op die driesprong van geloof, levensbeschouwing en samenleving. Nee, de kerken zullen niet heropend worden en weer gaan volstromen. Maar toch, wat zeggen die nieuwe aantallen doopsels, die wetenschappers, ook en juist in de bètasfeer, en die beroemde auteurs tot een Nobelprijswinnaar, die weer voor hun nieuwe of oude geloof uitkomen? Die sporters die zich niet meer schamen voor gebed en geloof? Meer nog die vele zoekenden naar spiritualiteit, meditatie in de oorden van stilte? Er lijkt iets aan de hand, in die brede en diepe zoektocht naar zingeving en de betekenisvraag. Wij zien het bij Socires in de groeiende belangstelling voor onze cursussen en conferenties. Dikwijls juist bij succesvolle *young professionals* met een prachtig carrièreperspectief. 'Is mijn succes alles?'

Dat, maar misschien nog belangrijker is die vraag die de Tsjechische psycholoog en priester Tomáš Halík opwerpt in zijn laatste boek "De namiddag van het christendom": zijn onze cijfers en statistieken over de secularisering, over geloof en ongeloof nog wel valide; kloppen ze met de werkelijkheid? Ook de kerk van de strijdbare atheïsten kent weinig bezoekers meer in een tijdperk waarin zoveel ongelovigen een stukje geloof lijken te hebben en zoveel gelovigen een stuk ongeloof. Wat betekent dat als we het hebben over secularisering. Zijn die oude scheidslijnen en kwalificaties nog wel valabel?

Of past ook juist hier die passage uit de Johannesbrief, die uitspraak van het interesseert me niet zoveel hoe je je noemt, tot welke club je behoort: "aan uw daden zult gij herkend worden". Die Samaritaan dus, die er niet bij hoorde en toch.... juist wel.

Halík heeft nog een andere boodschap, van hoop en perspectief, van de Heer zelf. Die tegen een zootje uitgeputte, succesloze vissers, 's avonds laat aan het Meer van Galilea zei: zit niet te suffen, ga opnieuw varen, helemaal naar het diepe ginds. En onverwacht kwamen ze terug met volle netten. Durven óm te zien is ook vooruit durven te kijken, zelfs als het nog donker is.

En dan dat terrein van die vrijwel afgeschreven christelijk-sociale en christendemocratische beweging. Nee, Aukje, je was wat bang dat ik vandaag een verkiezingspraatje zou gaan houden. Nee, daarvoor moet je in de komende dagen maar eens naar het Benoordenhout komen, waar ik wil gaan

flyeren. Maar er is ook hier wel iets anders aan de hand. Tot twee keer toe heeft het christelijk-sociaal denken in belangrijke mate kunnen bijdragen aan ons sociaaleconomisch en sociaal-culturele systeem. Begin vorige eeuw en na de Tweede Wereldoorlog.

In 1989, na de implosie van een rivaliserende doctrine leek er een nieuwe kans. Een sociaaleconomisch denken dat vernieuwd was en een antwoord was op de gewijzigde situatie in zoveel opzichten. In 1991 verschijnt de encycliek over dat betere sociaaleconomische systeem, niet een utopie, niet een opzijschuiven van de wetten van de economie, maar een humanisering ervan en een centraal stellen van het algemeen welzijn als doel van economie en politiek. Centesimus Annus, honderd jaar na die eerste encycliek. Het document heeft tot op de dag van vandaag zijn relevantie, door die combinatie van echte deskundigheid en het refereren aan de centrale waarden van het goede leven en het goed mens zijn, die visie, dat visioen misschien, op een modern sociaaleconomisch systeem. Onno, we zijn je nog steeds dankbaar – het is een publiek geheim – dat jouw deskundigheid daarbij kon worden ingezet.

Het was overigens niet het enige document wat ons kon prepareren op die nieuwe postsocialistische tijd. Postsocialistisch, maar ook met een vastlopende verzorgingsstaat. Enkele jaren eerder waren Herman Wijffels en Jan Peter Balkenende gekomen met hun concept van de verantwoordelijke samenleving, eigenlijk de basis van het denken van *societas et responsabilitas*. En twee jaar later komt Michel Albert met zijn *Capitalisme contre Capitalisme*, met zijn analyse, dat samengaan van arbeid én kapitaal wél mogelijk is, welvaart en een inclusieve economie en inzet op het algemeen belang.

Maar het geroffel van de Chicago Boys overstemt toch deze harmonische melodieën. Het neoliberale model leek het definitief gewonnen te hebben. De ideologische ruimte van na 1989 werd níet opgevuld door een visie die sterker was en groter dan die van de *homo economicus*. Geen derde ronde voor het Rijlands- of sociale marktmodel. Neergang.

Toch, ook hier andere signalen! Met zo'n boek als *Why liberalism failed* begint ook hier iets te bewegen. Wij hebben oog gekregen voor het soms dramatisch falen van dat liberale model en zeker voor het niet toekomstbestendige ervan. Voor de vele afvallers ook en de groeiende onoverbrugbare kloven die vanuit economie uiteindelijk de hele samenleving en de politiek zullen schaden.

We zijn er nog niet. Het tekort van het ene denken heeft nog niet geleid tot een alternatief, dat Rijnland 2-model. Zijn we in onze zoektocht naar dat alternatief op dat neoliberale model misschien toch te veel blijven steken in die binnenlandse en tijdgebonden sociaaleconomische agenda? Maar het zijn niet de problemen en uitdagingen van de vijftiger en zestiger jaren, laat staan die van het begin van de vorige eeuw die nu verwerkt moeten worden in die noodzakelijke heroriëntering. De globalisering, de ecologische dreiging, de ICT- en AI-dilemma's, maar ook de demografische en zelfs de multiculturele realiteiten zijn de nieuwe realiteiten waartoe een relevant sociaaleconomisch model zich zal moeten gaan verhouden. Een model dat herkenbaar is, relevant is en die spiraal weer kan doorbreken, die spiraal dat voor het eerst in 125 jaar ouders denken dat hun kinderen het niet meer beter zullen krijgen dan zij, eerder slechter. Anthony Annett, de voormalig woordvoerder van Christine Lagarde en ook hoge IMF-medewerker, komt in zijn boek *Cathonomics* tot de conclusie dat juist déze elementen geconfronteerd met de uitgangspunten van het christelijk-sociaal denken, de bouwstenen kunnen opleveren voor die nieuwe samenhangende visie op onze sociaaleconomische en -ecologische ordening. Niet alleen voor christenen maar voor allemaal, allen van goede wil, allen die willen dat die samenleving een andere, op waarden gebaseerde oriëntatie krijgt.

Socires probeert met haar programma's, met haar leerstoel *Laudato Si'/Integrale Ecologie* en met ónze verkenningen bij de bijzondere universiteiten mee te werken aan de ontwikkeling van deze heroriëntering. En dan gaat het niet om utopieën en afwijzen van alles wat op deze terreinen de afgelopen anderhalve eeuw is opgebouwd en bedacht. Het gaat er opnieuw om de acceptatie van de

nieuwe realiteiten, en dikwijls ook de paradoxen in ons politieke en sociaaleconomische leven, niet te verscherpen maar te erkennen en ermee aan het werk te gaan. En alleen als die visie, die samenhangende heroriëntering er komt, kan die ook een vertaling krijgen in een herkenbare politieke keuze voor het midden, in die volgorde. Dat noodzakelijke herstel van het midden kan alleen tot stand komen en zal tot stand komen als dat midden verankerd is in eigen keuzes op de vaste waarden die ons ook twee keer eerder tot hervormingen, tot overbruggen van paradoxen, tot nieuwe perspectieven hebben gebracht. Een midden dat los daarvan probeert zijn politieke posities te versterken is immers, in de woorden van Rik Torfs, een ballon die dan door de wind van de ene flank wordt meegezogen en dan weer in de omgekeerde richting. Daarbij speelt de herwaardering van de plaats van de samenleving, van de eigen verantwoordelijkheid van de mensen een centrale rol. Grote kansen.

En dan dat derde terrein, dat van die internationale samenwerking en solidariteit. In 2015 leek ook hier iets te gloren, toen drie mijlpalen geslagen werden: Laudato Si', het Klimaatakkoord en overeenstemming over de SDG's. Even het betere gezicht van onze hedendaagse geschiedenis. Maar toch leek dat genadejaar ernstig beschadigd te worden door de naweeën van de banken- en eurocrisis, het populisme – eigen volk eerst –, COVID, de oorlogen en die fatigue en dat cynisme ten aanzien van ontwikkelingshulp.

Ook hier is een nieuwe visie en een nieuw visioen nodig. Het concept van ontwikkeling zelf lijkt achterhaald in zoverre wij het zijn die hén ontwikkelen, achterhaald in zoverre het ónze modellen betreft voor economische groei en maatschappijopbouw, onze waarden of de afwezigheid ervan. Maar níet achterhaald is die ongelijkheid, die schuldenlast en nog erger de overlast van onze vervuiling en onze klimaatverstoring, die we het meest laten neerdalen bij hen, die er het minst deel aan hebben. Niet achterhaald is dus die noodzaak van echt partnerschap, in gelijkwaardigheid en met respect voor hún autonomie, werken aan een meer rechtvaardige humane globalisering, aan welvaartspectieven in het eigen land, aan voedselzekerheid en eindelijk ook aan die veiligheid en vrede. Kortom, aan de verwezenlijking van die SDG's uit 2015. En van Laudato Si' dat de milieuproblematiek zo nauw koppelt aan de ecologische uitdaging.

Ons land heeft daarbij wat te bieden. Mag ik met een knipoog ook naar mijn eigen ervaringen zeggen, en zoals het recent ook verwoord is door iemand als Ruerd Ruben: we hebben in de loop van die vijftig jaar geleerd in Nederland op het terrein van de internationale samenwerking ook zelf samen te werken. Wetenschap, bedrijfsleven, de burgermaatschappij, zo onmisbaar, overheid en politiek. Dat diamanten model zal, zeker als we dat kunnen integreren in een echt Europees antwoord op de vragen van ginds en de vragen van de wereld, wel eens heel relevant kunnen zijn. Ik herhaal: internationale samenwerking moet humanisering van de globalisering worden. Dat is het nieuw adagium, als gedeelde verantwoordelijkheid, als een nieuw perspectief. En, als opeens en begrijpelijk in de Nederlandse politiek die veiligheid en die vrede een substantiële verschuiving in onze uitgaven teweeg kan brengen en als wij daarvoor het begrip veiligheid oprekken tot ook de financiering van bruggen en infrastructuur, is er dan geen plaats meer voor die andere dimensie van veiligheid, die soft power en vooral dat scheppen van een gemeenschappelijk belang bij stabiliteit en autonomie. In dat perspectief, en in die agendering zou wel eens een nieuw elan kunnen oprijzen, dat elan dat ook hoort bij de verandering van tijdperk.

Er beweegt wat. Ook in de samenhang van die drie domeinen. Religie kan een bijdrage leveren aan een vitale democratie. Internationale samenwerking kan leren van het Rijnlandse denken en we weten hoe betere toegang tot water en voedsel juist de vrede kan bevorderen.

3. *Een visie die voeding vraagt*

Er is nog één aspect dat al die jaren onderbelicht is gebleven bij de vertaling van die vaste waarden in nieuwe wegen, zeker op die bekende drie terreinen. Visieontwikkeling, vorming, onderzoeken wat van waarde was, vraagt niet alleen een moreel kompas en deskundigheid maar ook een organisatie, vraagt instellingen, institutionele voorzieningen en dat heeft exact in die zestig jaar veel te weinig aandacht gekregen.

Dankzij het CMC, de O.S.-organisatie Cebemo, die vleugels kreeg mede onder minister Jan Pronk, dankzij een W.I. voor het CDA, de Society for International Development en de NCDO, NIMD en nu Socires en vele andere organisaties, konden de uitdagingen aangepakt worden en visies ontwikkeld. Allereerst dankzij de personen die er hun schouders onder wilden zetten. Bestuursleden, adviseurs, werkgroepleden. Bij Socires waren dat van meet af aan Ernst Hirsch Ballin en Trudy Blokdijs, naast professor Henk Vroom en Kees Bakker die ons ontvallen zijn, de pioniers. Pioniers, die tochtgenoten kregen, zoals Bert Vroom en Frank Petter. En later zullen die taken overgenomen worden door een Raad van Toezicht onder leiding van Pieter van Geel die samen met Frank van den Heuvel en anderen de zo moeilijke jaren heeft overbrugd. En nu met René Peters, Rien Nagel, Janny Bakker, Annemarie Hinten. Allemaal geven jullie ons dat vertrouwen.

En dan is er die onmisbare inzet van stafleden, stafleden van het eerste uur. Cor van Beuningen, Wilma Bakker, en Monique op de Jozef Israëlslaan. En nu die nieuwe generatie onder leiding van Kees Buitendijk.

Het gaat over personen én over middelen. De architectonische kritiek op de samenleving van zijn dagen en de inzet voor kleine luyden ging bij Abraham Kuyper gepaard met de stichting van de Vrije Universiteit en de katholieke sociale leer en de acceptatie van de achtergestelde aanhangers ervan ging gepaard met de stichting van Nijmegen, Tilburg, studiecentra en vormingshuizen en dat alles, zoals het woord "vrij" al suggereert, met eigen middelen, collectes, spaarbusjes, donaties, legaten.

Het lijkt erop alsof in de tweede helft van de vorige eeuw die "vrije" stroom weer is opgedroogd. Al dan niet vanwege de soms volledige subsidies aan wetenschappelijke instellingen, al dan niet vanwege de verschuivende belangstelling naar andere concrete, tastbare noden of naar die nieuwe aanstormende en aansprekende sector, die van de bestrijding van hardnekkige ziektes.

Kees Buitendijk pleit in een veelbesproken recent artikel in Het Financieele Dagblad voor het herstel van de "intellectual philanthropy" op de kaart van onze vrijgevigheid. De herbezinning op onze samenleving, onze cultuur, onze politieke en democratische weerbaarmaking, vragen ook menskracht, research, experimenten. Als onze samenleving, onze democratie ziek is – en dat is ook de les van zestig jaar levenservaring – dan zijn daarvoor evenzeer middelen nodig als bij de bestrijding van kanker, Alzheimer en die andere plagen.

Gelukkig was er dat besef al bij sommigen en groeit het bij anderen en zij maken ook in de Socires-periode ontwikkeling mogelijk, dank aan Porticus, aan het Kansfonds, aan Charitas Roosendaal, het Maagdenhuis, het Anton Jurgensfonds, het Kuyperfonds en andere. Wetenschap en bezinning!

Maar de hoop vooral, de bede dat in de toekomstige besteding van bestaande fondsen en van nieuwe donaties en nalatenschappen ruimte zal blijven en gemaakt worden voor het werken aan die blauwdruk, dat nieuwe bestek dat onze verandering van tijdperk vraagt.

4. Dank

Kees heeft onderstreept dat een aantal fondsen het boek van vandaag heeft mogelijk gemaakt. Maar die dank geldt wat mij betreft natuurlijk vooral de auteur, Aukje van Roessel. Zij heeft een jaar lang dag en nacht geïnvesteerd in onderzoek en selectie en die wekelijkse interviews met mij en de uitwerking daarvan, en al schonk ik haar altijd thee, het waren bepaald geen theekransjes. Vertrouwen, herkenbaarheid en meningsverschillen wisselden elkaar af, maar de spanningen kwamen we te boven door wat we gemeenschappelijk waardevol vonden en vinden. En vooral ook omdat je naast je tijd en je talenten vooral je h art in dit proces hebt gelegd. Aukje, als wij vandaag en in de komende tijd je vader kunnen nazeggen dat we die "contente mens" zijn gebleven dan is het daaraan te danken.

Ook fotograaf Steffie Galetta heeft een bijzondere bijdrage geleverd, dat zult u straks zien, en jullie, Wilma, Kees, Frank, David, dank voor alle ondersteuning en stimulering en geduld, en natuurlijk de Raad van Toezicht van Socires die dit allemaal heeft willen doen en willen laten gebeuren. Ik ben jullie en de directie en de genoemden veel verschuldigd. Het had niet hoeven. En u allemaal, jullie wil ik hartelijk dank voor jullie aanwezigheid vandaag, ook als uitdrukking van zoveel betrokkenheid bij ons wel en wee, ons vallen en opstaan. Graag had ik jullie allemaal daarom een presentexemplaar aangeboden, maar de intellectual philanthropy was ook weer niet zo groot dat dat zomaar kon.

5. *En hoe nu verder?*

Vandaag is geen afscheid. Het is een tussenstap, Huis ten Halve als u wilt. De agenda van onze toekomst kan niet meer door mij geschreven worden; ik hoop dat ik er nog wat voetnoten bij kan zetten, maar ze ligt nu in handen van die nieuwe staf bij ons, en al die anderen die bij ons betrokken zijn, ook ú.

Een agenda op die drie hoofdpunten:

- Kunnen we faciliteren die opkomende behoefte aan zingeving, bezinning, en een andere invulling van het leven dan met de maatstaven van succes en geld. Kunnen we faciliteren en hoe, dat die waarden, levensovertuigingen, idealen vertaald worden in "de daden waaraan ge herkend zult worden"? Dat verstaan van de tijd, de dialoog, het gesprek dat daarvoor nodig is en – inderdaad – de secularisatie voorbij. Hoe worden de getto's van onze eerste publicatie, echt pleinen?

- En die tweede vraag: hoe dragen we bij aan de formulering van dat zo broodnodige nieuwe design van een samenleving en een politiek systeem, dat humaniteit garandeert, welvaart, maar ook sociale cohesie en geen ravijnen van verschillen, waar arbeid, ondernemerschap én omzien naar elkaar en naar de toekomst gestimuleerd en gewaardeerd worden. Aan de basis van de samenleving in nationale en multilaterale arrangementen en in een nieuw systeem van gespreide verantwoordelijkheid. En kan dat gedachtegoed gedragen worden en beschermd door een politieke beweging die de betere gevoelens van de burgers aanspreekt. *Societas et responsabilitas* in een tijdperk van artificial intelligence, klimaatverandering en de globalisering. En ook hierbij de opdracht van Jacques Delors en ons antwoord, hoe kunnen we dat elan, dat nodige elan verbinden aan een gerevitaliseerd Europa, een Europa met een ziel.

- En dan is er dat derde blok, nog steeds actueel: hoe kunnen we tegen alle scepsis en cynisme in blijven werken aan een internationale orde die op globaal en op lokaal niveau gerechtigheid bevordert, de heelheid van de schepping. Algemeen welzijn dichtbij en veraf.

Het gaat om een samenhangend program dat nooit af zal zijn. Maar dat is geen reden om niet door te werken aan de bouw. Blijven stilstaan bij die uitspraak uit het Boek van dat waar het visioen ontbreekt het volk verwildert. Maar er is meer gezegd over dat visioen in datzelfde Boek. Door een andere ziener, Habakuk. Hij schreeuwt als het ware zelf de actuele opdracht aan Socires eruit: "Schrijf op dat visioen, schrijf het op en publiceer het zo dat iedereen het kan verstaan!" Dát moet jullie antwoord zijn op de publieke klacht in diezelfde tekst: we zien alleen maar verwoesting en geweld, het recht dat niet langer zijn beloop krijgt, recht dat ook verdraaid wordt en wettelozen die de rechtvaardigen verdringen. Dat werd 3000 jaar geleden al gezegd. Schrijf op die visie, dat visioen. Maar doe dat niet als een utopie of als een dagdroom, maar als een realistische nieuwe bewegwijzering die onze samenleving nodig heeft.

Ook u bent vandaag hier gekomen, wij allen met ons eigen levensverhaal, onze eigen opdracht tot omzien. Omzien om vooruit te kijken naar het nieuwe. Dat is onze erfenis en onze opdracht. Daar staan mensen symbool voor. Mijnheer Balkenende, Jan Peter, zo'n veertig jaar lang hebben wij samen mogen optrekken, eigenlijk op al die drie velden.

Mag ik het zeggen, mag ik het Jacques Delors nazeggen: er zijn twee soorten mensen in de politiek: zij die denken aan wie ze zijn en zij die zich laten leiden door wat ze moeten doen. Die laatste vraag heb jij steeds voor ogen gehouden en – ik vergis me niet – dat wordt steeds meer gewaardeerd.

Ernst, bijna even lang kruisten ónze wegen elkaar. Ook in die donkerte waar de vissers van Galilea zo bang voor waren, heb jij licht gebracht, met je publicaties, met je toespraken "in alle ernst", en met je daden in verschillende verantwoordelijkheden. Dat licht en de bemoediging golden speciaal mij, ook als ik vertwijfeld was en ook vandaag, dank je wel.

Ik zei, anderen zullen het moeten overnemen.

Paul van den Berg, jij representeert vandaag Cordaid, de erfgenaam ook van Cebemo en andere particuliere instellingen, de belichaming van die speciale driehoek menselijke ontwikkeling, particulier initiatief, samenwerking met de overheid. Cordaid onze genereuze huisbaas, maar ook de brug naar die nieuwe visie op internationale solidariteit.

Pieter Jan Dijkman. Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA was altijd de kraamkader voor politieke vernieuwing. In de donkerste dagen van de christendemocratie hebben jullie de moed niet verloren, de nodige weerstand moeten bieden ook. Niet door de reclame- en opiniebureaus te volgen, maar door in te zetten op inhoud. Dat gaat misschien lukken bij de belangrijkste verkiezingen van na de oorlog, Maar juist dan moet het werk doorgaan.

Ik zei, een volgende generatie zal het moeten bedenken en moeten doen.

Ellen Klaver, jij bent de jongste nieuwe medewerker van Socires. Uit de school ook van de ons verwante Gabriël van den Brink en Govert Buijs. Die opdracht, die agenda van de toekomst zal door jou en je collega's geschreven moeten worden en je bent er al op een bijzondere manier mee bezig: met die workshops, die cursussen en publicaties. Voor jou ook dit boek.

Maar die visie, zei ik, is geen utopie, geen dagdromerij. Niet alleen groots maar ook nabij en dagelijks en in de praktijk. Die visie zal waargemaakt moeten worden in een zeer gecompliceerde wereld, waarin wanhoop en toch doelbewustheid elkaar afwisselen.

Charlie ter Horst, jij bent de jongste van onze negen kleinkinderen. Jij staat symbool voor die agenda van werken aan een wereld en een samenleving die zonniger is dan de mist en de donkerte die nu ons toekomstbeeld dreigen te bepalen. Moed en succes ermee.

En u dames en heren nogmaals, vrienden heel veel dank voor uw komst naar hier en uw luisterend oor.
